

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Науково-дослідного
інституту публічного права
д.ю.н., професор
М. В. Лошицький
«27» березня 2020 року



ВИСНОВОК

Науково-дослідного інституту публічного права щодо дисертації Лавренікової Олени Сергіївни на тему «Публічне адміністрування будівництва в Україні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Науково-дослідного інституту публічного права від 21 листопада 2018 р., протокол № 11

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару відділів проблем публічного права, науково-правових експертиз та законопроектних робіт, публічно-правового забезпечення розвитку підприємництва, проблем захисту суб'єктів публічно-правових відносин Науково-дослідного інституту публічного права від «27» березня 2020 року.

Присутні:

доктор юридичних наук, професор Галуцько В.В., доктор юридичних наук, професор Денисюк С.Ф., доктор юридичних наук, доцент Калатур М.В., доктор юридичних наук, доцент Миськів Л.І., доктор юридичних наук Трофімцов В.А., доктор юридичних наук Шкляр С.В., доктор юридичних наук, доцент Чижмарь К.І., доктор юридичних наук, доцент Дрозд О.Ю., кандидат юридичних наук, доцент Сорока Л.В., кандидат юридичних наук, старший дослідник Куркова К.М., кандидат юридичних наук Гейц О.О., кандидат юридичних наук Оксінь В.Ю. *(науковий керівник)*.

З присутніх – 8 докторів юридичних наук та 4 кандидати юридичних наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Лавренікової О.С. на тему «Публічне адміністрування будівництва в Україні», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо його

рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Лавренікової О.С. на тему «Публічне адміністрування будівництва в Україні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Доповідач обґрунтувала актуальність обраної теми, визначив мету, завдання, методологію та методіку, охарактеризував об'єкт та предмет дослідження, виклав основні наукові положення та висновки, що виносяться на захист, вказав науково-практичну значущість роботи, зазначив про впровадження результатів дослідження.

Автором зазначено, що сьогодні будівництво є однією з найширших і найважливіших сфер, що забезпечує функціональність держави як економічним, так і соціальним балансом. Водночас і вплив будівельної галузі на навколишнє природне середовище серед усіх галузей промисловості є одним із найбільших – забруднення будівельним сміттям, охоплення все більшої зони будівельними майданчиками, масове вирублення лісів, зменшення якісних характеристик ґрунтового покриву, втрата сільськогосподарських угідь, масове використання невідновлюваних джерел енергії тощо. Тобто реалізація основних будівельних робіт є діяльністю з підвищеною небезпекою, що вимагає встановлення чітких процедурних (поетапних) правил здійснення земельних поліпшень, які убезпечать людей, флору та фауну від імовірного негативного впливу за наслідками таких дій.

Для України це питання є пріоритетним, адже наразі будівельна діяльність урегульована декількома законами України та понад 120 підзаконними нормативно-правовими актами, що призводить до плутанини у використанні положень законодавства, зростання кількості судових справ та фінансових і часових витрат. Це також ускладнює реалізацію запланованих інфраструктурних реформ в Україні, про які, на жаль, за даними Всеукраїнського дослідження громадської думки Київського міжнародного інституту соціології, 70% респондентів не обізнані¹ взагалі. Такі результати більшою мірою корелюються з отриманими даними в ході проведення власного соціологічного опитування громадян щодо стану розвитку будівельного сектору України, де більшість опитуваних відзначили потребу реалізації масштабних інфраструктурних поліпшень у країні (87% респондентів), а також відсутність інформаційного забезпечення реалізації такої діяльності у громадському осередку (68% респондентів не знають про плани, строки й масштаби проведення в їх регіоні будівельних і реконструкційних робіт).

Усе це в поєднанні із загальною низькою довірою громадян до публічної влади вимагає проведення якісної будівельної реформи, яка має здійснюватися через зменшення державного адміністративного тиску на

¹ Прес-релізи та звіти національна програма «велике будівництво»: результати соціологічного опитування, серпень 2020 року. *КМІС*. 2020. URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=965&page=1>

суб'єктів будівельних відносин; ліквідацію інституту державного інспектування та запровадження публічного будівельного сервісу на місцях, що має охоплювати весь життєвий цикл містобудівного об'єкта – від планування до знесення; забезпечення практично дієвого переходу у сфері будівництва на стандарти ЄС. Отже, визнаючи провідну роль будівництва в суспільному житті, ураховуючи незадоволеність громадян рівнем його адміністрування та наявність у цій сфері значних законодавчих невідповідностей, є сенс стверджувати про обґрунтованість актуальності проведення цього дисертаційного дослідження.

Структура та обсяг дисертації зумовлена метою і логікою дослідження та складається з анотації державною та англійською мовами, вступу, трьох розділів, які об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

По завершенню доповіді Лавреніковій О.С. присутніми були поставлені такі **запитання**:

Куркова К.М.: Шановна Олена Сергіївна, що на Вашу думку є основною метою публічного адміністрування будівництва в Україні?

Відповідь: Основною метою публічного адміністрування будівництва в Україні є виконання завдань, які сприяють досягненню економічних, політичних, соціальних і фіскальних цілей. Сформовано, що ними є такі: соціальні: створення умов для отримання доступного та якісного житла громадянами; забезпечення екологізації будівництва нових об'єктів будівництва, а також під час їх реставрації та реконструкції; підтримання наявних будівельних об'єктів у належному та придатному для використання стані; спрощення отримання дозвільних документів для об'єктів будівництва та ін.; галузеві: створення привабливого інвестиційного клімату в країні; упорядкування системи адміністрування під вимоги та стандарти ЄС; фінансування державних і регіональних програм енергозбереження (як, наприклад, «Теплий дім»); стимулювання та заохочення виробництва екологічної сировини; розвиток архітектури місцевості; збереження й охорона історичних пам'яток, що є об'єктами будівництва, та інші.

Денисюк С.Ф.: В чому на вашу думку полягає необхідність державного регулювання аналізованої сфери?

Відповідь: Потреба державного регулювання аналізованої сфери полягає в такому: 1) роль будівельної галузі в національній економіці є провідною; 2) реалізація основних будівельних робіт є діяльністю підвищеної небезпеки, яка вимагає встановлення чітких процедурних (поетапних) правил здійснення земельних поліпшень, які убезпечать людей, флору та фауну від ймовірного негативного впливу внаслідок таких дій; 3) суб'єкти адміністративного права за власною ініціативою (надання адміністративних послуг) чи у примусовому порядку (здійснення контролю та нагляду) вступають в адміністративно-правові відносини, що мають бути забезпечені, захищені, охоронювані адміністративною нормою. Визначено, що означене реалізується у формі публічного адміністрування будівництва в Україні та

характеризується сукупність владно-розпорядчої, регулювальної, організаційної та сервісної діяльності публічної адміністрації в цій сфері.

Сорока Л.В.: Розкрийте зміст публічного адміністрування будівництва в Україні.

Відповідь: Зміст публічного адміністрування будівництва в Україні охоплює низку концептуально засадничих елементів, які формують його будову: 1) об'єктами публічного адміністрування будівництва є адміністративно-правові відносини, що виникають між фізичними та юридичними особами й публічною адміністрацією щодо організаційних, дозвільних, погоджувальних, контрольно-наглядових та інших аспектів, безпосередньо пов'язаних із початком, перебігом чи закінченням реалізації первинного спорудження земельних поліпшень різнорідного призначення, реконструкції, реставрації або капітального ремонту вже існуючих будівель як щодо одиничних потреб, так і суспільного й економічного інтересу загалом; 2) предметом публічного адміністрування будівництва в Україні, з одного боку, є будинки, будівлі, споруди будь-якого призначення, їх комплекси та частини, лінійні об'єкти інженерно-транспортної інфраструктури (винятками є нафтові й газові свердловини та об'єкти їх влаштування), з іншого – діяльність, що пов'язана з їх спорудженням; 3) учасниками публічного адміністрування будівництва в Україні є фізичні та юридичні особи й публічна адміністрація.

Галуцько В.В.: Надайте характеристику принципів публічного адміністрування будівництва України.

Відповідь: Визначено, що принципи публічного адміністрування будівництва України є: 1) сукупністю нормативних правил, що опосередковують соціальні цінності з пріоритетом забезпечення якісного земельного поліпшення різнорідного призначення; 2) керівними вимогами до діяльності публічної адміністрації та адміністрації будівельного утворення; 3) засадами здійснення такої діяльності; 4) основою розвитку та функціонування комунікативної взаємодії в цій сфері. До основоположних принципів реалізації публічного адміністрування будівництва в Україні віднесено такі: зовнішні – ті, що безпосередньо стосуються публічного адміністрування сфери уповноваженими на те суб'єктивними утвореннями, зокрема: плановості та стратегійності адміністративної діяльності; стимулювання розвитку антикорупційних чинників у сфері будівництва; прозорості адміністративних процедур і механізмів; ієрархічної підпорядкованості; гарантування якості та безпечності будівництва; дозвільної системи функціональності (режимності); моніторингу законності тендерних процедур закупівлі послуг; регулювання ціноутворення та запобігання монополізму; стимулювання здійснення будівельних робіт соціального спрямування та інші; внутрішні – ті, що безпосередньо перебувають в основі адміністрування конкретного будівельного утворення його керівним складом, зокрема: екологічності; ефективності; пріоритету збереження основних компонентів природного середовища; своєчасності виконання будівельних робіт, гарантування їх якості; соціального захисту

виконавців будівельних робіт; законності забудови та дотримання дозвільних режимів; прозорості інвестиційних операцій; виконання договірних умов та інші.

Гейц О.О.: Назвіть основні методи публічного адміністрування будівництва в Україні.

Відповідь: Методами реалізації публічного адміністрування будівництва в Україні є: а) метод обмеження, який передбачає наприклад, встановлення гранично допустимої висоти будівель; б) метод примусу, об'єктивованій у вигляді заходів попередження, припинення правопорушень, а також адміністративної відповідальності, а точніше притягненні винної особи до покарання (зокрема за порушення будівельних норм і правил через зупинення будівельних робіт, недопущення шахрайських дій, дотримання належних умов праці тощо); в) метод заохочення, який стимулює суб'єктів будівельних відносин до досягнення взаємовигідної цілі через дотримання стандартів правової поведінки (заохочення є як державним (наприклад, почесні звання «Заслужений будівельник України», нагородження орденами, медалями, почесними грамотами, нагрудними значками і присвоєння почесних звань та звання кращого працівника), так і локальним (наприклад, преміювання)); г) метод переконання, що полягає в мінімізованому втручанні публічної адміністрації в процес будівництва через надання певних рекомендацій. Наприклад, різноманітні суб'єкти публічної адміністрації рекомендують забудовникам і підрядникам добровільно використовувати єврокоди в будівництві; г) методи контролю та нагляду – безпосередня перевірка фактично стану дотримання основних будівельних стандартів та нормативів у цій сфері. При цьому саме останні є відносно самостійними та відображають сутнісну сторону дозвільної системи в цій сфері.

Після відповідей на запитання було озвучено висновок наукового керівника – **кандидата юридичних наук – Оксіня Віталія Юрійовича.**

У висновку зазначено про тематику опублікованих статей та апробацію результатів дослідження, а також дані про впровадження науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення правового регулювання працівників органів місцевого самоврядування.

Дисертаційне дослідження Лавренікової Олени Сергіївни на тему: «Публічне адміністрування будівництва в Україні» є, беззаперечно, актуальним, як для науки адміністративного права, так і для практики реалізації даного інституту щодо будівельного сектору в Україні. Це можна пояснити багатьма чинниками, про які Олена Сергіївна зазначає у межах своєї наукової праці, однак слід розуміти також те, що вона вже досить тривалий час працює в цій сфері і знає їх не із інших джерел.

На даному етапі розвитку правовідносин у сфері публічного адміністрування будівництва в Україні дисертаційне дослідження здобувача є своєчасним та об'єктивно зумовленим, а також, що немало важливо – змістовним, та таким, що має концептуальний характер і відповідає вимогам,

передбаченим Порядком присудження наукових ступенів, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України №167 від 06 березня 2019 року та спеціальності 081 – Право.

Загалом робота виконана на високому науковому рівні, відповідає усім вимогам до дисертаційних досліджень і може бути рекомендована до захисту в спеціалізованій раді.

Окремо слід відзначити про високий науковий рівень підготовленості Олени Сергіївни, вміння аналізувати, систематизувати та узагальнювати матеріал. Вона добре володіє різноманітними методами досліджень, що спрямо якісній підготовці її наукової праці. Під час безпосереднього дослідження обраної неї проблематики вона проявила себе як вольова, здібна та наполеглива людина й науковець, що має логічне та критичне мислення, значний рівень освіченості в заявленій тематиці.

Здобувач в повному обсязі виконала дисертаційне дослідження, в якому є змістовні висновки, що відображають кількісні характеристики її праці, та усі інші елементи, які свідчать про те, що вона успішно використала свій практичний досвід та реалізувала науковий потенціал.

Олена Сергіївна цілком сформувалася як науковець, підтвердженням чого є не тільки дисертаційна робота, але також і її численні публікації, надруковані в провідних фахових вітчизняних виданнях та періодичних виданнях зарубіжних країн з юридичних наук.

У висновку науковий керівник зазначив, що дисертація Лавренікової Олени Сергіївни є завершеною та самостійною роботою, яка претендує на високу оцінку і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Після цього слово було надано **рецензентам** наукової праці:

Доктор юридичних наук, доцент Миськів Л.І. відзначила високий науковий рівень дисертаційного дослідження Лавренікової О.С.

Угода про асоціацію спричинила фундаментальні зміни правового поля та інститутів для впровадження європейських норм екологічної політики в Україні для сталого розвитку. На виконання Угоди Україна вже прийняла Закони про Оцінку впливу на довкілля та Стратегічну екологічну оцінку. Перший закон забезпечує розгляд і мінімізацію екологічних ризиків для будівництва різних об'єктів, у тому числі інфраструктурних, на стадії планування. Цей процес є прозорим із залученням громадськості та місцевих громад, думка яких мусить враховуватися разом з висновками про екологічний вплив проекту при прийнятті рішення щодо початку його впровадження. Другий закон зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування оцінювати екологічні наслідки, в тому числі для здоров'я населення, у довгостроковій перспективі на стадії планування стратегій, планів, програм, тощо, включаючи зміни до них. Втім, у зазначеній сфері існує чимала кількість проблем, вирішення яких має важливе значення для вітчизняного законодавця. За таких умов дисертаційне дослідження

Лавренікової Олени Сергіївни на тему: «Публічне адміністрування будівництва в Україні» є досить актуальним.

Дисертаційна робота Олени Сергіївни узгоджується з основними положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, Програми Президента України «Велике будівництво», передбаченої бюджетною програмою 3131090 у 2020 р., Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схваленої Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333, Концепції реалізації державної політики з нормативного забезпечення будівництва в Україні на період до 2015 року, схваленої Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2010 р. № 1436-р., Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, схваленої Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 р. № 90-р.

Мета та завдання дисертаційного дослідження сформульовані чітко та послідовно. Їх постановка та обґрунтованість дозволяють розкрити основний зміст теми. Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі комплексного аналізу розкрити засади, інструментарій та напрямки оптимізації публічного адміністрування будівництва в Україні з урахуванням проголошеного вектору українського народу бути частиною цивілізаційного європейського простору.

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений науковий підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації і критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем заохочень працівників органів місцевого самоврядування.

Позитивним є практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації положення, висновки та рекомендації можуть бути використані та використовуються у: науково-дослідній сфері – для подальшого наукового вивчення проблем публічного адміністрування будівництва в Україні; правотворчості – для вдосконалення чинного законодавства щодо обов'язкового залучення профільних громадських організацій; освітньому процесі – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми теорії адміністративного права»; практичній діяльності – для оптимізації діяльності суб'єктів будівництва.

Однак, як і будь-яка наукова праця, що має ряд позитивних характеристик, дисертаційне дослідження О.С. Лавренікової має певні дискусійні положення. Зокрема у висновках дисертант зробила висновок про можливість запозичення Україною слухних практик публічного адміністрування будівництва, зокрема такого як створення кодифікованого законодавчого акта задля упорядкування нормативно-правових актів у сфері

будівництва. На нашу думку необхідність кодифікованого акту в даній сфері є недостатньо обґрунтованою та аргументованою здобувачем.

Загалом, висловлені зауваження не впливають на позитивну оцінку дисертації. Вона є завершеним, актуальним, самостійним та аргументованим дослідженням. Положення і висновки дисертації належним чином висвітлені у публікаціях автора та апробовані під час участі у конференціях та у ході навчального процесу.

Обґрунтованість наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням праць вітчизняних та зарубіжних вчених, комплексним аналізом національного законодавства та міжнародних правових актів.

Висновки дисертації містять головні наукові результати, отримані дисертантом особисто, синтезують накопичену у змісті інформацію відповідно до сформульованих у вступі загальної мети і конкретних завдань.

На підставі вищенаведеного, дисертація Лавренікової Олени Сергіївни на тему «Публічне адміністрування будівництва в Україні» відповідає вимогам, які ставляться до дисертації та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії.

Кандидат юридичних наук, доцент Сорока Л.В. відзначила достатній фаховий рівень дисертаційного дослідження Лавренікової О.С., виконаного на актуальну тему, істотне теоретичне і прикладне наукове обґрунтування висновків і пропозицій.

На сьогодні у сфері містобудування діють закони України «Про основи містобудування», «Про планування і забудову територій», «Про архітектурну діяльність», «Про охорону культурної спадщини», «Про генеральну схему планування території України», «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» та інші. Це призводить до плутанини у використанні положень законодавства, зростання кількості судових справ та фінансових і часових витрат. Окрім того, це також ускладнює реалізацію запланованих інфраструктурних реформацій в Україні.

У зв'язку з цим не викликає сумнівів актуальність теми дисертаційного дослідження Лавренікової Олени Сергіївни на тему: «Публічне адміністрування будівництва в Україні», адже визнаючи провідну роль будівництва в суспільному житті, враховуючи незадоволеність громадян рівнем його адміністрування та наявність у цій сфері значних законодавчих невідповідностей обґрунтовують його актуалізацію.

Дисертація є цілісним фундаментальним дослідженням, виконана на належному теоретико-методологічному рівні та відрізняється глибиною правового аналізу, вираженістю й коректністю наукової полеміки, вмільним підбором матеріалу.

В результаті проведеного дослідження автор досягнув визначеної мети й виконав поставлені завдання. Сформульовані висновки та пропозиції є досить

аргументованими й оригінальними, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Заслуговує на схвалення та підтримку значна кількість положень, висновків та пропозицій, сформульованих автором.

Досить вдалим є авторське розуміння сутності публічного адміністрування будівництва в Україні, як системи об'єктивно існуючих чинників, які встановлюють розумінні пропорції між свободою підприємницької та некомерційної діяльності суб'єктів будівництва дозвільними провадженнями та адміністративними послугами, які надаються представниками публічної адміністрації

Однак, як і будь-яка наукова праця дисертаційне дослідження О.С. Лавренікової має певні дискусійні положення. В роботі здобувачка вказує про необхідність цифровізації надання адміністративних послуг у зазначеній сфері з метою уникнення корупційної складової, однак на нашу думку технічні можливості в нашій державі не дають змогу в повній мірі реалізувати зазначену нею пропозицію.

Наведене зауваження в цілому не зменшує наукову та практичну цінність дисертаційного дослідження.

Зміст роботи, перелік наукових публікацій доводить наукову зрілість, володіння здобувачем методикою дослідницької роботи, умінням узагальнювати досягнуте в науці і на основі досягнутого самостійно формулювати гіпотези, положення, висновки, які мають концептуальний характер та є основою для подальших наукових пошуків у цьому напрямку.

Дисертація Лавренікової Олени Сергіївни на тему: «Публічне адміністрування будівництва в Україні» може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії з відповідної спеціальності.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, професор Денисюк С.Ф. відзначив, що для дослідження обрана актуальна тема, яка має велике теоретичне і практичне значення в сучасних умовах. Галузь будівництва є однією із найважливіших системоутворюючих галузей економіки, що забезпечує економічне зростання та є основою і стимулом розвитку суміжних виробництв. Також розвиток будівництва забезпечує зайнятість населення. Зокрема, на одне робоче місце у сфері будівництва створюється п'ять – шість вакансій у суміжних галузях економіки. У свою чергу, сфера будівництва є важливою складовою матеріальної бази модернізації та структурної перебудови економіки, забезпечуючи у т. ч. розширене відтворення та оновлення основних засобів виробництва. Від темпів зростання галузі будівництва залежить соціально-економічний розвиток суспільного виробництва загалом, що зумовлює необхідність створення сприятливих умов для будівельного бізнесу. Водночас й вплив будівельної галузі на навколишнє природне середовище, серед усіх галузей промисловості, є одним із найбільших. Тобто, реалізація основних будівельних робіт є діяльністю з підвищеною небезпекою, яка

вимагає встановлення чітких процедурних (поетапних) правил здійснення земельних поліпшень, які убезпечать людей, флору та фауну від ймовірного негативного впливу за наслідками таких дій. За таких умов пошук напрямків оптимізації публічного адміністрування будівництва в Україні з урахуванням проголошеного вектору українського народу бути частиною цивілізаційного європейського простору, який визнає збалансований розвиток пріоритетом – не вимагає додаткового обґрунтування.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у тому, в тому, щоб на основі комплексного аналізу розкрити засади, інструментарій та напрямки оптимізації публічного адміністрування будівництва в Україні з урахуванням проголошеного вектору українським народом бути частиною цивілізаційного європейського простору.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, підтверджені теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових праць, комплексним аналізом законодавства й міжнародної практики в цій сфері.

Заслуговують уваги сформульовані у результаті проведеного дослідження нові положення, запропоновані особисто дисертантом, зокрема вперше: розкрито юридичну природу публічного адміністрування будівництва в Україні як розпорядчої, публічно-сервісної та виконавчої адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, що забезпечують адміністративно-правовий вплив на суб'єктів будівництва від планування до знесення об'єкта будівництва; виявлено й узагальнено сутність публічного адміністрування будівництва в Україні як системи об'єктивно існуючих чинників, які встановлюють розумні пропорції між свободою підприємницької та некомерційної діяльності суб'єктів будівництва дозвільними провадженнями та адміністративними послугами, що надаються представниками публічної адміністрації.

Перелік наукових праць здобувача й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях.

Враховуючи вищевикладене, дисертація Лавренікової Олени Сергіївни на тему: «Публічне адміністрування будівництва в Україні» відповідає вимогам, які пред'являються до дисертації, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії.

Доктор юридичних наук, професор Галуцько В.В. у своєму виступі підтримав попередніх доповідачів, акцентував увагу на глибокому змісті авторських визначень і висновків. Відзначив, що дисертаційне дослідження є теоретично і практично значущим. Підкреслив, що у процесі доповіді головних положень дисертаційного дослідження, а також під час відповідей

на запитання, Лавренікова О.С. продемонструвала знання нормативних та доктринальних джерел, на підставі яких була підготовлена дисертаційна робота, вміння їх узагальнювати, аналізувати, формулювати власні висновки.

Дослідження значного обсягу різноманітних джерел, вивчення правозастосовчої практики дозволили розробити та сформулювати нові наукові положення, відмінні від раніше відомих юридичній науковій спільноті.

Зокрема наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним відображенням вирішення наукового завдання щодо формування нових підходів до врегулювання будівельної сфери, що ґрунтуються на ресурсоефективних, екологічно заснованих принципах раціонального співіснування усього живого на планеті.

Лавренікова О.С. влучно підбрала теоретичний та методологічний інструментарій досягнення мети дисертаційного дослідження, досить влучно відобразила завдання, необхідні до її вирішення. Ознайомлення із роботою засвідчує, що вона підготовлена на належному науковому рівні, а поставлені завдання виконано повно.

Дисертація загалом справила позитивне враження, актуальність повністю підкреслена здобувачем, робота вирізняється якісною науковою новизною та є дійсно затребуваною практикою.

Висновок – подане дисертаційне дослідження має закінчений вигляд. Його зміст має внутрішню логічну побудову.

У підсумку, дисертація Лавренікової Олени Сергіївни на тему: «Публічне адміністрування будівництва в Україні» відповідає вимогам, які ставляться до дисертації, та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему: «Публічне адміністрування будівництва в Україні»

Обґрунтування вибору теми дослідження. З того часу як на планеті Земля з'явилась Людина розумна, вона відразу почала вдосконалювати природою надані ресурси для пристосування їх для свого безпечного й комфортного проживання. Поява в житті людей держави призвела до утвердження норм права, які зокрема встановлюють і правила здійснення будівельної діяльності. Причому практично одразу будівельні норми почали мати не тільки приватний, але й публічний характер. Наприклад, усі сім стародавніх чудес світу були архітектурними спорудами, які будувалися в результаті складної публічної організації праці.

Сьогодні будівництво є однією з найширших і найважливіших сфер, що забезпечує функціональність держави як економічним, так і соціальним балансом. Водночас і вплив будівельної галузі на навколишнє природне середовище серед усіх галузей промисловості є одним із найбільших –

забруднення будівельним сміттям, охоплення все більшої зони будівельними майданчиками, масове вирублення лісів, зменшення якісних характеристик ґрунтового покриву, втрата сільськогосподарських угідь, масове використання невідновлюваних джерел енергії тощо. Тобто реалізація основних будівельних робіт є діяльністю з підвищеною небезпекою, що вимагає встановлення чітких процедурних (поетапних) правил здійснення земельних поліпшень, які убезпечать людей, флору та фауну від імовірного негативного впливу за наслідками таких дій.

Для України це питання є пріоритетним, адже наразі будівельна діяльність урегульована декількома законами України та понад 120 підзаконними нормативно-правовими актами, що призводить до плутанини у використанні положень законодавства, зростання кількості судових справ та фінансових і часових витрат². Це також ускладнює реалізацію запланованих інфраструктурних реформ в Україні, про які, на жаль, за даними Всеукраїнського дослідження громадської думки Київського міжнародного інституту соціології, 70% респондентів не обізнані³ взагалі. Такі результати більшою мірою корелюються з отриманими даними в ході проведення власного соціологічного опитування громадян щодо стану розвитку будівельного сектору України, де більшість опитуваних відзначили потребу реалізації масштабних інфраструктурних поліпшень у країні (87% респондентів), а також відсутність інформаційного забезпечення реалізації такої діяльності у громадському осередку (68% респондентів не знають про плани, строки й масштаби проведення в їх регіоні будівельних і реконструкційних робіт).

Усе це в поєднанні із загальною низькою довірою громадян до публічної влади вимагає проведення якісної будівельної реформи, яка має здійснюватися через зменшення державного адміністративного тиску на суб'єктів будівельних відносин; ліквідацію інституту державного інспектування та запровадження публічного будівельного сервісу на місцях, що має охоплювати весь життєвий цикл містобудівного об'єкта – від планування до знесення; забезпечення практично дієвого переходу у сфері будівництва на стандарти ЄС.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Будівництво як об'єкт наукового вивчення описано в межах комплексних праць ученими різних наукових напрямків і галузей права (технічних, економічних, юридичних). Учені-адміністративісти окрему увагу присвячують питанням реалізації публічного адміністрування громадянського контролю в галузі містобудування в Україні (О. Сергієнко⁴, 2020), сутності адміністративно-

² Розвиток будівельної галузі та детінізація ринку праці у будівництві. *Міністерство розвитку громад та територій*. 2020. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/rozvitok-budivelnoyi-galuzi-ta-detinizatsiya-rinku-pratsi-u-budivnitstvi/>

³ Прес-релізи та звіти національна програма «велике будівництво»: результати соціологічного опитування, серпень 2020 року. *КМІС*. 2020. URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=965&page=1>

⁴ Сергієнко О.В. Публічне адміністрування громадянського контролю в галузі містобудування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; НДІПП. К, 2020. 301 с.

правових засад державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду (Н. Чекомасова⁵, 2019), розвитку засад та адміністративного інструментарію у сфері адміністративно-правового регулювання будівництва (П. Кривошеїн⁶, 2017), характерним особливостям адміністративно-правових відносин у галузі будівництва й сутності та підстав адміністративної відповідальності за порушення в галузі будівництва (Б. Семенко⁷, 2011); сутності правових засад здійснення державного контролю у сфері будівництва (В. Ромасько⁸, 2010); особливостям приватизації державного майна як об'єкта адміністративно-правового регулювання й значущості об'єктів незавершеного та законсервованого будівництва у приватизаційних відносинах (Н. Савенко⁹, 2009); характеристиці правового регулювання фінансування будівництва житла в Україні (О. Сударенко¹⁰, 2006) та ін.

Окремі питання аналізованої сфери відображені в наукових працях таких учених, як В. Авер'янов, В. Галуцько, В. Гаращук, Г. Гриценко, О. Делінський, О. Джафарова, Ю. Діхтієвський, А. Іванищук, О. Кузьменко, А. Манжула, Р. Мельник, Л. Миськів, В. Оксін, І. Орловська, Л. Радченко, С. Сенік, В. Січевлюк, О. Соколов, О. Соколовська, Л. Сорока, К. Чижмарь, В. Шатіло, К. Шкарупа, Д. Яценко та ін. Проте ці вчені заклали фундамент для подальшого вивчення проблем публічного адміністрування будівництва в Україні, досліджуючи загальні, суміжні чи окремі аспекти його реалізації.

Отже, визнаючи провідну роль будівництва в суспільному житті, ураховуючи незадоволеність громадян рівнем його адміністрування та наявність у цій сфері значних законодавчих невідповідностей, є сенс стверджувати про обґрунтованість актуальності проведення цього дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження узгоджується з основними положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, Програми Президента України «Велике будівництво», передбаченої бюджетною програмою 3131090 у 2020 році, Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної

⁵ Чекомасова Н. Б. Адміністративно-правові засади державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; НДПП. К, 2019. 239 с.

⁶ Кривошеїн П. П. Адміністративно-правове регулювання будівництва в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; НДПП. К, 2017. 218 с.

⁷ Семенко Б. М. Адміністративна відповідальність за правопорушення у галузі будівництва: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2011. 16 с

⁸ Ромасько В.О. Державний контроль у сфері будівництва: адміністративно-правові засади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2010. 18 с.

⁹ Савенко Н.В. Адміністративно-правові засади набуття права власності на об'єкти незавершеного та законсервованого будівництва в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2009. 16 с

¹⁰ Сударенко О.В. Правове регулювання фінансування житлового будівництва в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 ; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. К., 2006. 20 с.

організації влади в Україні, схваленої Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333, Концепції реалізації державної політики з нормативного забезпечення будівництва в Україні на період до 2015 року, схваленої Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2010 № 1436-р., Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, схваленої Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 № 90-р. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу розкрити засади, інструментарій та напрямки оптимізації публічного адміністрування будівництва в Україні з урахуванням проголошеного вектору українським народом бути частиною цивілізаційного європейського простору.

Для досягнення поставленої мети в дисертації потрібно вирішити такі *завдання*:

- розкрити категорійно-понятійний зміст публічного адміністрування будівництва в Україні;

- виявити й узагальнити сутність публічного адміністрування будівництва в Україні;

- з'ясувати наукову природу нормативних засад реалізації публічного адміністрування будівництва в Україні;

- визначити та описати інструментарій діяльності публічної адміністрації у сфері будівництва в Україні;

- розкрити публічно-сервісну діяльність публічної адміністрації під час реалізації публічного адміністрування будівництва в Україні;

- виявити й узагальнити європейські стандарти та здійснити компаративістичну характеристику зарубіжної практики публічного адміністрування будівництва;

- сформулювати напрямки та конкретні пропозиції щодо змін і доповнень до законодавства стосовно публічного адміністрування будівництва в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері публічного адміністрування будівництва в Україні.

Предмет дослідження – публічне адміністрування будівництва в Україні.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження узгоджується з правилами побудови та здійснення комплексних наукових пошуків, вироблених методологічною наукою, та стандартами оформлення отриманих результатів у ході його проведення. Загальнонаукові та спеціальні методи використано в дуалістичній єдності через їх суміщення.

Зовнішні ознаки досліджуваних явищ, процесів і правових феноменів виявлено за допомогою методу *спостереження*, а метод *порівняння* забезпечив опис їх подібності, суміжності та відмінностей (розділи 1, 2, 3).

Метод сходження від абстрактного до конкретного надав можливість сформулювати визначення поняття публічного адміністрування досліджуваної сфери з поступовим описом його змістовно-сутнісного боку (підрозділи 1.1, 1.2).

Огляд нормативних засад, їх фіксації та практичного втілення здійснено за допомогою методу *формалізації* (підрозділ 2.1), а *аксіоматичний* метод став у нагоді під час виявлення обов'язків публічної адміністрації перед суб'єктами будівельної діяльності та громадянами загалом (підрозділ 2.3).

Метод *абстрагування* забезпечив розгляд проблематики в певному вибіркового аспекті, де науковий акцент пошуку зосереджено на головних, вихідних питаннях, а за допомогою методів *аналізу* та *синтезу* вдалося розглянути їх ознаки як окремі складові одного цілого (розділи 1, 2, 3).

Аналогію як науковий метод застосовано під час формулювання ймовірнісних висновків щодо інструментальних наборів діяльності публічної адміністрації сфери будівництва, де провідними є форми й методи (підрозділ 2.2), за допомогою методів *індукції* й *дедукції* вдалося сформулювати логічні розумові викладки щодо природи аналізованих об'єктів дослідження (розділи 1, 2).

Використання методу *моделювання* забезпечило розгляд пізнання явищ за певним зразком, а *системний* метод допоміг у відображенні результатів у комплексному вимірі (підрозділи 1.2, 2.3, 3.2).

Метод *класифікації* використано під час формування системи нормативних джерел публічного адміністрування будівництва в Україні (підрозділ 2.1), а *гіпотетичний* метод дозволив висунути обґрунтовані припущення щодо потреби оптимізації публічного адміністрування досліджуваної сфери (підрозділ 3.2).

Пошук дієвих позитивних практик реалізації публічного адміністрування будівництва іншими країнами здійснено на основі *компаративістичного* методу (підрозділ 3.1), а під час формулювання напрямків оптимізації публічного адміністрування будівництва в Україні використано методи *правового прогнозування* і *юридичної правотворчості* (підрозділ 3.2).

Метод *опрацювання даних* застосовано під час підбиття підсумків результатів власного соціологічного опитування думки громадян щодо стану розвитку будівельного сектору в Україні (додаток Б), а їх інтерпретацію здійснено на основі методу *аналізу даних*.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним відображенням вирішення наукового завдання щодо формування нових підходів до врегулювання будівельної сфери, які ґрунтуються на ресурсоефективних, екологічно заснованих принципах раціонального співіснування усього живого на планеті. За результатами проведеного аналізу сформульовано наукові положення й висновки, запропоновані особисто здобувачем. Основні з них такі:

уперше:

– розкрито юридичну природу публічного адміністрування будівництва в Україні як розпорядчої, публічно-сервісної та виконавчої адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, що забезпечують адміністративно-правовий вплив на суб'єктів будівництва від планування до знесення об'єкта будівництва;

– виявлено й узагальнено сутність публічного адміністрування будівництва в Україні як системи об'єктивно існуючих чинників, які встановлюють розумні пропорції між свободою підприємницької та некомерційної діяльності суб'єктів будівництва дозвільними провадженнями та адміністративними послугами, що надаються представниками публічної адміністрації;

удосконалено:

– наукові положення щодо нормативних засад публічного адміністрування будівництва в Україні, які включають сукупність адміністративно-правових норм загальнообов'язкового характеру, об'єктивованих у вигляді нормативно-правових актів, та систему керівних ідей і правил щодо правового регулювання будівництва;

– наукове розуміння інструментарію адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері будівництва як єдності зовнішньо оформлених дій, що вчиняються нею в межах повноважень і задля забезпечення індивідуального чи публічного інтересу, репрезентуючи практичний вияв конкретного різновиду характеру владного чи сервісного впливу на адміністративно-правові відносини, що існують (а також мають потенційну можливість до виникнення) у сфері будівництва в Україні;

– наукові положення щодо публічно-сервісної діяльності публічної адміністрації як різновиду реалізації позитивних повноважень через надання адміністративних послуг зацікавленим особам у сфері будівництва;

отримали подальшого розвитку:

– наукові положення щодо європейських стандартів і зарубіжної практики публічного адміністрування будівництва через використання їх в Україні, зокрема ухвалення кодифікованого будівельного кодексу, посилення ролі громадянського суспільства, упровадження механізмів дуалістичного адміністрування будівельної сфери;

– напрямки вдосконалення законодавства й діяльності публічної адміністрації стосовно публічного адміністрування будівництва в Україні в аспектах оптимізації публічного контролю, посилення в цій сфері ролі суб'єктів громадянського суспільства, забезпечення дієвості експлуатації житлового фонду та загалом інвестиційної політики будівництва й регіональної політики кластеризації будівельної сфери.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертаційному дослідженні висновки, теоретичні положення та конкретні пропозиції використовуються й можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого наукового вивчення проблем публічного адміністрування будівництва в Україні (акт упровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчості* – для вдосконалення чинного законодавства щодо обов'язкового залучення профільних громадських організацій (зокрема саморегульованих у сфері будівництва) до процедур контрольно-наглядових проваджень (додаток В до дисертації);

– *освітньому процесі* – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми теорії адміністративного права» (акт упровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *практичній діяльності* – для оптимізації діяльності суб'єктів будівництва (акт упровадження ТОВ «ВДС ІНВЕСТ»).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки оприлюднено на трьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації» (м. Київ, 9–10 березня 2018 р.), «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м. Львів, 15–16 березня 2019 р.), «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 14–15 лютого 2020 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок. Робота містить список використаних джерел із 230 найменувань на 25 сторінках.

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 11 наукових працях, серед яких 5 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 3 статті – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 3 наукових праці – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Лавренікова О.С. Методи реалізації публічного адміністрування будівництва в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 1. Том 4. С. 100-104.

2. Лавренікова О.С. Форми реалізації публічного адміністрування будівництва в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 1. Том 4. С. 137-142.

3. Лавренікова О.С. Засади публічного адміністрування будівництва в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 144-148.

4. Лавренікова Е.С. Публичное администрирование строительства в Украине: толкование дефиниций. *Право и политика*. 2018. № 3. С. 128-133. (Кыргызская Республика).

5. Лавренікова О.С. Завдання, цілі та функції публічного адміністрування будівництва в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 131-135.

6. Лавренікова Е.С. Административные услуги в сфере строительства. *Право и Закон*. 2019. № 3. С. 132–138. (Кыргызская Республика).

7. Лавренікова О.С. Публічна адміністрація сфери будівництва в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2019. №11. С. 117-122.

8. Лавренікова О.С. Зарубіжна практика публічного адміністрування будівництва. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/2. Р.179-185. (Словацька Республіка)

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Лавренікова О.С. Щодо тлумачення дефініції «Будівництво». *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 9–10 березня 2018 р.). К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 71-74.

10. Лавренікова О.С. Принципи публічного адміністрування будівництва в Україні: поняття та види. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15–16 березня 2019 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 44–48.

11. Лавренікова О.С. Процес публічного адміністрування будівництва в Україні: форми та методи адміністративної діяльності публічної адміністрації. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 14–15 лютого 2020 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 51–54.

Характеристика особистості здобувача. Лавренікова Олена Сергіївна народилася 24 травня 1975 року. В 1992 році закінчила курси: «Бухгалтерії та аудита». Після закінчення курсів працювала бухгалтером в Святошинському Районі по нарахуванню заробітної плати вчителів шкіл в Святошинському районі. Потім перейшла до роботи бухгалтером в Святошинській РДА. У 2018 році закінчила ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», ступінь – магістр, спеціальність – «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», у 2019 році закінчила ВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана», ступінь – магістр., спеціальність – Економіка та підприємство». На даний час працює фінансовим директором ТОВ «ВДС інвест».

Мови: українська, російська, англійська. Автор більше 10 наукових публікацій.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення в дисертації матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

У результаті попередньої експертизи дисертації Лавренікової О.С. і повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Лавренікової О.С. на тему «Публічне адміністрування будівництва в Україні».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Лавренікової О.С. відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167.

3. Рекомендувати дисертацію Лавренікової О.С. на тему «Публічне адміністрування будівництва в Україні» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:
провідний науковий
співробітник
відділу проблем публічного
права
Науково-дослідного інституту
публічного права
доктор юридичних наук, доцент



Л.І. Миськів

Рецензент:
завідувач аспірантури
Науково-дослідного інституту
публічного права,
кандидат юридичних наук,
доцент



Л.В. Сорока